

Регіональні особливості раціонального використання ресурсного потенціалу сільських територій

Мхитарян Е.Г.

магістр

Миколаївського національного аграрного університету

Карєба М.І.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри управління виробництвом

та інноваційною діяльністю підприємств

Миколаївського національного аграрного університету

Неухильне вдосконалення виробничого потенціалу є найважливішою умовою розвитку і основним фактором вирішення соціально-економічних проблем сільськогосподарських регіонів. У зв'язку з цим у статті розглянуто важливість ефективного використання виробничого потенціалу сільських територій в регіональному аспекті як визначальної компоненти стратегічних напрямів підвищення конкурентоспроможності сільського господарства. Виявлено, а також проаналізовано основні тенденції розвитку виробничого потенціалу Миколаївської області.

Ключові слова: сільські території, ресурсний потенціал, сільське господарство, трудові ресурси.

Мхитарян Е.Г., Карєба М.И. РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РАЦИОНАЛЬНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ

Неуклонное совершенствование производственного потенциала является важнейшим условием развития и основным фактором решения социально-экономических проблем сельскохозяйственных регионов. В связи с этим в статье рассмотрена важность эффективного использования производственного потенциала сельских территорий в региональном аспекте как определяющей компоненты стратегических направлений повышения конкурентоспособности сельского хозяйства. Выявлены, а также проанализированы основные тенденции развития производственного потенциала Николаевской области.

Ключевые слова: сельские территории, ресурсный потенциал, сельское хозяйство, трудовые ресурсы.

Mkhitaryan Ye.G., Kareba M.I. REGIONAL FEATURES OF RACIAL USE OF RESOURCE CAPACITY OF VILLAGE TERRITORIES

Continuous improvement of production potential is a critical condition for development and the main factor in solving socio-economic problems of agricultural regions. In this connection the article considers the importance of efficient use of the production potential of rural territories in the regional aspect as a determining component of strategic directions for increasing the competitiveness of agriculture. The main tendencies of development of production potential of the Nikolayev region are revealed and analyzed.

Keywords: rural territories, resource potential, agriculture, labor resources.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Необхідність дослідження проблем формування і розвитку ресурсного потенціалу сільських територій визначається нинішнім кризовим становищем не тільки в аграрній галузі народного господарства, але й у соціально-трудовій сфері сучасного села, що виявляється високим рівнем безробіття і надзвичайно низькими якісними характеристиками рівня життя сільського населення. Крім того, відсутність загальних методологічних підходів до стратегії формування та розвитку стійкої системи відтворення ресурсного потенціалу села призводить до дестабілізації соціально-економічного розвитку сільських територій.

Тим часом світовий досвід і вітчизняна практика комплексного облаштування сільських територій свідчать про те, що розробка стратегічних напрямів ефективного формування та розвитку ресурсного потенціалу сільських територій дасть змогу не тільки створити передумови для формування конкурентоспроможного аграрного сектору вітчизняній економіки, але й досягти позитивних тенденцій рівня і якості життя, ефективного функціонування суспільства загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання формування економічного потенціалу сільських територій є предметом уваги багатьох вчених і практиків. Серед останніх публікацій відзначимо дослідження таких нау-

ковців, як В. Бойко, Р. Коробенко, В. Крупа, О. Крупа, В. Пілявський, Н. Рунчева, М. Плотнікова, В. Проскура, О. Юсупова.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз регіональних особливостей раціонального використання ресурсного потенціалу сільських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на незначні позитивні зміни в соціально-економічному розвитку села за останні кілька років, сільські території загалом характеризуються явною нестійкістю розвитку, що загрожує загальній національній безпеці держави через своє багатofункціональне навантаження. В низці складних і актуальних проблем, з вирішенням яких пов'язані процеси стабілізації економіки регіонів та її подальшого стійкого зростання, слід виділити розробку напрямів та інструментів державного управління процесами розвитку аграрного комплексу. У цьому контексті програмні заходи повинні бути спрямовані на часткове вирішення проблем соціального розвитку села, сприяти створенню загальної комплексної та збалансованої системи заходів соціально-економічного, правового та адміністративно-управлінського характеру, спрямованих на створення умов для якісно нового рівня розвитку сільських територій, що забезпечують формування стійкого життєзабезпечення населення.

Ресурсна складова відіграє важливу роль в стійкому соціально-економічному та територіальному розвитку сільських територій. Поступове залучення в обіг і використання основних ресурсів сільської місцевості є найбільш доцільним шляхом підвищення її конкурентоспроможності та процвітання в умовах ринкових відносин. Виробничі ресурси є невід'ємною складовою робіт з комплексного, сталого розвитку сільських територій. Стійкість може забезпечити тільки єдина система, коли всі види ресурсів, а також роботи з розвитку інфраструктури села, соціального забезпечення життя сільського населення об'єднуються в єдиний багатогалузевий комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямований на підвищення якості життя сільського населення, на збереження навколишнього середовища.

Стратегія сталого розвитку сільських територій повинна бути спрямована на найбільш повне використання ресурсних можливостей території для поліпшення соціально-економічних та екологічних умов життєзабезпечення

сільського населення і підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва.

За наявності безлічі різноманітних уявлень про виробничий потенціал в сільському господарстві особливого значення для однозначного його обчислення мають вибір і визначення складових елементів. Елементами виробничого потенціалу є природні (земельні) ресурси, засоби праці і предмети праці, робоча сила (трудова ресурси), а також особлива категорія – підприємницькі здібності.

Піднімаючи проблему формування та розвитку соціально-економічного потенціалу сільських територій загалом, вважаємо, що сільське господарство слід розглядати як системоутворюючу частину народногосподарського комплексу країни, спрямовану на підтримку сталого розвитку сільських територій через раціональне використання ресурсного потенціалу, сприяння зайнятості та соціокультурний розвиток.

У Миколаївській області, як і на території всієї України, аграрне виробництво є найбільшою життєзабезпечувальною сферою народногосподарського комплексу. Його стан та економічна ефективність функціонування мають вирішальний вплив на рівень продовольчого забезпечення та якості життя населення. Порівняно з показниками по Україні питома вага міст Миколаївської області дещо перевищує 2% до загального показника по Україні, а частка сільських населених пунктів складає 3,1% (табл. 1).

Агропромисловий комплекс, будучи домінантою регіональної економіки, значною мірою визначає перспективний розвиток всіх галузей народного господарства в регіоні, оскільки він тісно взаємодіє економічним, ресурсним і виробничим чином з іншими галузями народного господарства.

Слід зазначити, що останні десятиліття аграрне виробництво Миколаївської області переживає не найкращі часи, що обумовлене накопиченими проблемами за радянських часів, загальною соціально-економічною кризою в країні, суб'єктивними помилками в агропродовольчій політиці та її реалізації. Нерозуміння комплексності проблеми кризи в аграрному секторі веде до односторонніх і, відповідно, неефективних рішень.

Визначальною умовою забезпечення продовольчої безпеки є конкурентоспроможне сільське господарство. При цьому виробництво сільськогосподарської продукції є найважливішим завданням, яке повинно бути визначальним в комплексі заходів розвитку

Таблиця 1

Кількість адміністративно-територіальних одиниць в Україні та Миколаївській області станом на 1 січня 2017 р. [2]

Адміністративна одиниця	Райони	Міста		Райони у містах	Селища міського типу	Сільські населені пункти
		усього	зокрема, міста обласного значення			
Україна	490	460	187	111	885	28 385
Миколаївська область	19	9	5	4	17	885
Область у відсотках до показника по Україні	3,9	2,0	2,7	3,6	1,9	3,1

Таблиця 2

Індекси продукції сільського господарства по Україні і Миколаївській області в динаміці, % [2]

Адміністративна одиниця	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Україна	71,3	70,0	68,9	92,6	88,2	93,8
Миколаївська область	69,0	69,4	70,3	82,5	84,3	91,5

сільського господарства та регулювання ринків сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства.

В результаті проведених з початку 1990-х рр. реформ у всьому аграрному секторі економіки країни відбулося різке зниження обсягів та економічної ефективності виробництва продукції. Особливо це позначилося на такому стратегічно важливому секторі, як тваринництво. Істотно скоротилося поголів'я тварин, зруйнувався генетичний і виробничий потенціал галузі, загострилася конкуренція з боку різко збільшеного імпорту.

Індекс продукції сільського господарства по Миколаївській області у 2016 р. складав 91,5%, що дещо менше показника по Україні (табл. 2). Загалом питома вага області у виробництві сільськогосподарської продукції країни у 2016 р. досягала 3%, регіонального валового продукту – 16%, надходжень в бюджет – 8%. У господарствах Миколаївської області налічується до 200 тис. га зрошуваних земель. Сільськогосподарське виробництво здійснюють великотоварні підприємства та фермерські господарства.

Аналізуючи структуру виробничого потенціалу сільських територій, слід зазначити, що його базовою та основною частиною є земельні ресурси.

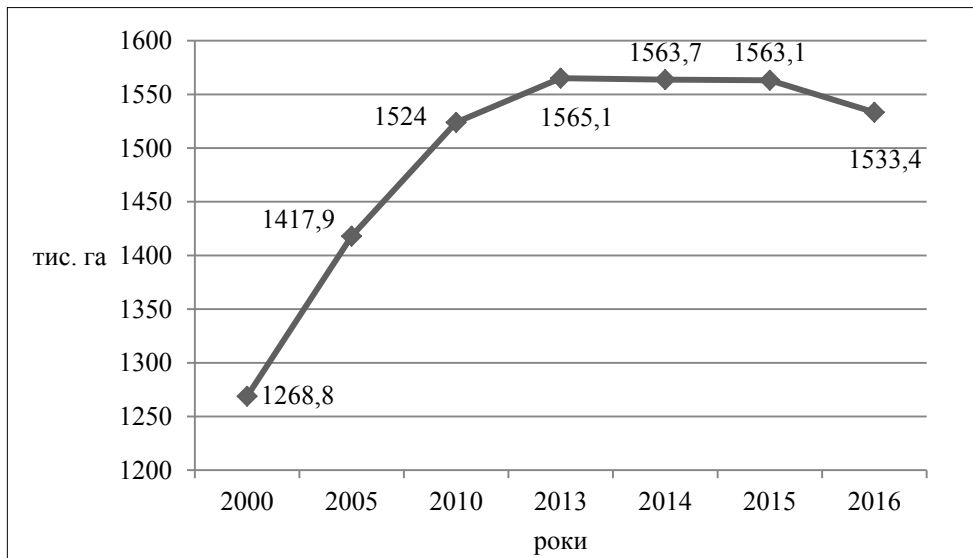
За період дослідження кількість земельних угідь сільськогосподарських підприємств Миколаївської області змінювалася, а саме в

2013 р. площа угідь зросла до 1 565,1 тис. га, проте в 2014 р. і 2015 р. показник скоротився і складав 1 563,7 тис. га. В 2016 р. тенденція до скорочення посівних площ продовжилася: показник складав 1 533,4 тис. га. Значно скоротилися і природні кормові угіддя, практично зникли культурні пасовища. Площі під кормовими культурами знизилися майже вдвічі.

Аналогічних змін зазнали рілля і кількість посівних земель. Коефіцієнт розораності показує, що всі землі підприємства розорюються, коефіцієнт використання ріллі протягом періоду дослідження складав 1,0, тобто вся рілля на агропідприємствах Миколаївської області розорювалася, що є неефективним з точки зору відновлення земельного фонду.

Високий ступінь розораності і розташування великої частини ріллі на крутих схилах призвели до того, що значна частина ґрунтів перейшла в категорію еродованих та ерозійно небезпечних. Прояв ерозійних процесів, звісно, знижує врожайність сільськогосподарських культур на 40–70%, дестабілізує розвиток рослинництва і підвищує нестійкість функціонування агроландшафтів.

Аналіз виробництва продукції рослинництва показав, що біокліматичний потенціал сільськогосподарськими культурами в області використовується лише на 60%. Тому в основі територіального розміщення культур повинен лежати принцип диференційованого використання агроекологічних ресурсів.

Рис. 1. Динаміка посівної площі сільськогосподарських культур Миколаївської області [2]

Застосування мінеральних та органічних добрив в Миколаївській області, як і раніше, залишається на низькому рівні. Різко знизилася забезпеченість господарств сільгосптехнікою, що є одним з головних факторів, що лімітують сталий розвиток рослинництва. Проте саме зростання реалізації продукції сільгоспвиробниками дасть змогу збільшити фінансові надходження і значною мірою вирішити проблему якісного та своєчасного формування виробничого потенціалу сільських територій.

Ефективність розвитку виробничого потенціалу села безпосередньо пов'язана зі стратегічними напрямками функціонування всього аграрного сектору як доміантної частини регіональної економічної системи. Безумовно, розвиток сільського господарства знаходиться в площині проблематики, пов'язаної з фінансовою нестабільністю, відсутністю законодавчих гарантій прав власності і виконання контрактів, низьким рівнем менеджменту та адміністративного управління економікою тощо. Проте є специфічно галузеві проблеми. Головною проблемою сектору є нерозвиненість ринкової інфраструктури, яка перервала нормальний зв'язок між виробником і споживачем продовольства, ще більше обмеживши можливість збуту вітчизняними сільгоспвиробниками.

Торкаючись проблематики формування та розвитку ресурсного потенціалу села, не можна не враховувати той факт, що сільські території у своєму розпорядженні мають значний демографічний працересурсний потен-

ціал, який забезпечує потреби не тільки села, але частково й міста. Ступінь раціонального використання трудових ресурсів робить прямий і багато в чому визначальний вплив на всі інші сторони формування та розвитку сільського потенціалу.

У Миколаївській області протягом останніх років спостерігаються структурні зміни в складі чисельності зайнятих в економіці за видами економічної діяльності. Виявлено, що у 2015 р. було зайнято в галузі 16 314 осіб, що на 2,5% і 2,4% менше за показники 2013 р. і 2014 р. Більшість працівників, а саме 86,7%, зайнята в галузі рослинництва. У тваринництві у 2015 р. було зайнято 2 170 осіб, що на 12,5% і 9,4% менше, ніж в попередні періоди, а пов'язане це перш за все зі скороченням обсягів виробництва продукції галузі.

Розглядаючи розвиток виробничих ресурсів сільських територій, необхідно розглядати таку важливу його складову, як фінансові ресурси. При цьому основними проблемами неефективного розвитку фінансового потенціалу сільського господарства сьогодні є такі елементи: незначні грошові надходження від реалізації продукції через обмеження збуту, нестача власних коштів для сезонного фінансування виробництва і недоступність кредитних ресурсів.

З огляду на низьку рентабельності сільське господарство потерпає від значної декапіталізації, технічної деградації. Відсутність необхідних фінансових ресурсів призвело до фізичної амортизації більшості основних засобів сільськогосподарських підприємств,

при цьому закупівлі техніки й обладнання скоротилися в кілька разів. В результаті виробництво засобів виробництва для сільського господарства вкрай погано адаптовано до потреб вітчизняного сільського господарства в сучасних умовах.

Визначаючи перспективні напрями і форми використання виробничого потенціалу села, не можна не враховувати факт розпочатої виробничої та соціально-економічної інтеграції міста і села і не орієнтуватися на створення передумов для посилення її основних сторін.

Процеси диверсифікованого формування і розвитку ресурсного потенціалу села усувають таку важливу рису сформованого раніше суспільного розподілу праці, як вузькість сфер прикладання праці на селі, на відміну від їх широкого набору в місті. Не менше значення має зміна цієї риси поділу праці ще й з точки зору соціального розвитку села, оскільки вузькість сфер прикладання праці багато в чому визначає специфіку умов і способу життя сільського населення та його соціального середовища. Поряд з агропромисловим комплексом необхідно сприяти формуванню диверсифікованої сільської економіки за рахунок розвитку широкого діапазону виробництв, починаючи від народних художніх промислів та агротуризму зі своїми структурними підрозділами і закінчуючи розширенням сфери послуг. При цьому треба орієнтуватися на поступове розширення кола виробництв, що включаються

в загальний виробничий потенціал системи «місто – село».

Цілком зрозуміло, що структурні зміни на селі, а тим більше інтеграція міських і сільських виробничих підрозділів є складним процесом, який не завжди просто пов'язувати з інтересами розвитку сільського господарства, кращого використання земельних і матеріальних ресурсів. Однак сама тенденція розширення складу виробничих галузей на селі, інтеграційні процеси між містом і селом у виробничій сфері є об'єктивною умовою і найважливішою стороною більш ефективного використання потенціалу сільських територій через їх багатофункціональні навантаження.

Висновки з цього дослідження. Резюмуючи сказане, бачимо, що комплексний розвиток виробничого потенціалу сільських територій має великий вплив не тільки на економіку країни, визначаючи рівень продовольчої та економічної безпеки, але й вирішальною мірою на рівень і якість життя населення сільських територій. На нашу думку, саме високий рівень безробіття в сільській місцевості, непривабливі умови життя на селі є визначальними і головними соціальними проблемами, вирішити які можна тільки через забезпечення сталого розвитку сільського господарства, перш за все через комплексний та ефективний розвиток і використання виробничого потенціалу села.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Головне управління статистики у Миколаївській області : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mk.ukrstat.gov.ua>.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Коробенко Р. Теоретичні засади формування економічного потенціалу сільських територій / Р. Коробенко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – 2017. – Вип. 260. – С. 169–178.
4. Крупа В. Соціально-демографічні аспекти використання потенціалу сільських територій / В. Крупа, О. Крупа // Аграрна економіка. – 2016. – Т. 9. – № 1–2. – С. 9–18.
5. Пілявський В. Використання виробничо-ресурсного потенціалу корпоративних агроформувань у забезпеченні сталого розвитку галузей сільського господарства та сільських територій / В. Пілявський, Н. Рунчева // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2016. – № 4. – С. 28–32.
6. Плотнікова М.Ф. Механізм активізації внутрішнього потенціалу сільських територій / М.Ф. Плотнікова // Продуктивність агропромислового виробництва. – 2016. – № 28. – С. 115–124.
7. Проскура В.Ф. Технологія управління ресурсним забезпеченням економічної безпеки та стійкого розвитку регіону / В.Ф. Проскура // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер.: Економіка. – 2015. – Вип. 2 (1). – С. 176–181.
8. Юсупова О.О. Стале сільське господарство як важливий компонент екологічної безпеки / О.О. Юсупова // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2013. – Вип. 1 (1). – С. 292–296.